

Ірина Забіяка

Рецепція творчості юрія андруховича в сучасній чеській культурі

Studia Ukrainica Posnaniensia 2, 51-61

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА В СУЧАСНІЙ ЧЕСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

ІРИНА ЗАБІЯКА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ – Україна

RECEPCJA TWÓRCZOŚCI JURIIA ANDRUCHOWYCZA WE WSPÓŁCZESNEJ KULTURZE CZESKIEJ

IRYNA ZABIJAKA

Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, Kijów – Ukraina

STRESZCZENIE. Artykuł został poświęcony recepcji twórczości współczesnego ukraińskiego pisarza Jurija Andruhowycza w Czechach. Wprowadzono podział między pojęciem *recepcja* a *wpływ*. Określono główne formy recepcji twórczości J. Andruhowycza – tłumaczenia, recenzje krytyków, publikacje naukowe, wywiady. Osobną uwagę poświęcono analizie filmu *Ukrajina – jedna bāseň* jako formie twórczej recepcji.

THE RECEPTION OF YURIY ANDRUHOVYCH'S WORKS IN THE MODERN CZECH CULTURE

IRYNA ZABIJAKA

National Taras Shevchenko University of Kyiv, Kyiv – Ukraine

ABSTRACT. The article is dedicated to the reception of the modern Ukrainian writer Yuriy Andruhovych in the Czech Republic. The concepts *reception* and *influence* are distinguished. The main forms of the reception of Andruhovych's works are determined; they are translations, critical reviews, scientific works and interviews. The main attention is paid to the analysis of the movie (the writer's portrait) as the form of artistic reception.

Однією з центральних категорій компаративістики є *рецепція*, яку Д. Дюришин вважає основною формою контактено-генетичних зв'язків літератур. У такому розумінні рецепцію визначають як синтетичну форму генетично-контактних зв'язків, яка полягає у сприйманні ідей, мотивів, образів, сюжетів із творів інших письменників та літератур і їхньому творчому переосмисленні в національному письменстві чи творчості митця¹. У центрі уваги цього поняття – текст та його трансформації в іншому, неоригінальному середовищі. Проте цей термін широко використовується і в традиційній теорії

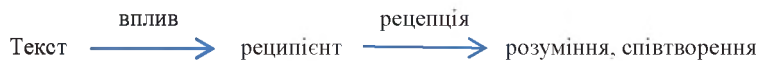
¹ В. Будний, М. Ільницький, *Порівняльне літературознавство*, Київ 2008, с. 404–405.

літератури, зокрема у розгалуженій школі рецептивної естетики, де він має інше визначення: рецепція літератури – поняття, що означає як вплив, що мають тексти на читача, так і спосіб, яким читачі/реципієнти сприймають літературу². У такому разі інтерес переноситься з власне тексту на його реципієнта. І компаративістика, і рецептивна естетика розуміють рецепцію як частину комунікації, спричиненої літературним текстом. Текст і його автор у процесі комунікації стають приводом для інтерпретації, здійснюваної або літературою, що сприймає явище (для компаративістики), або читачем (для рецептивної естетики). Отже, тлумачення рецепції різними сферами літературознавства мають спільну основу, а саме: діалогічність, багатозначність і необхідність виявлення прихованих значень.

Діалог як основа комунікації – необхідна умова для рецепції (сприйняття). Тільки вступивши у діалог з іншим, можна сподіватися отримати інформацію, зрозуміти її та витлумачити. На думку Г.Р. Яусса, „діалог складають не тільки два співрозмовники, а й взаємна готовність пізнавати і визнавати іншого в його інакшості”³. Саме інтерес до чогось, що не є Я, має в собі щось чуже/інакше/інше, спричинює комунікацію та її бажаний наслідок – рецепцію.

У компаративістиці найчастіше йдеться про *вплив* як основний результат дії транслятора на реципієнта. Вплив має різні форми та отримує різні оцінки – від гострої критики та заперечення до схвалення як рушійної сили у розвитку літератури окремої країни.

Рецептивна естетика також оперує категорією вплив – це те, що спричинює текст. Рецепція ж спричинена читачем, який сприймає вплив тексту. Результатом „чистої” рецепції є літературне розуміння, яке „стає діалогічним тільки там, де шукають і визнають альтеральність тексту перед горизонтом власних сподівань...”⁴. Позбавляючись наперед установлені точки зору на твір, реципієнт здатен зрозуміти його вповні, здобути досвід іншого, перевтілитися в нього, розширити межі свого знання, а також стати співавтором, адже „розуміння твору – ...повторне творення твору, його відтворення”⁵. Графічно цей процес можна зобразити так:

Вважаємо, що категорія впливу в компаративістиці має розглядатися з урахуванням теоретичних здобутків рецептивної естетики. Адже порівняль-

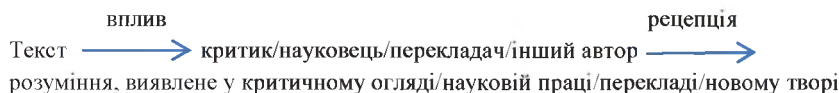
² A. N ü n n i n g (ed.), *Lexikon theorie literatury a kultury*, Brno 2006, с. 661.

³ Г.Р. Я у с с а, *Естетичний досвід і літературна герменевтика*, [в:] М. З у б р и ц ь к а (ред.), *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.*, Львів 2002, с. 378–379.

⁴ Там само.

⁵ З. Р о с і н с ь к а, *Самотождність реципієнта. Психоаналітичні точки зору*, [в:] Д. У л і ц ь к а (ред.) *Література. Теорія. Методологія*, переклад з польської С. Яковенка, Київ 2006, с. 320.

ні студії теж звернені до іншого (автора, тексту), зокрема до діалогу з іншим, до можливостей порозуміння й співтворення з ним: „...таке [компаративне] пізнання повертається до іншості. Воно відкриває, що іншість об'єднує й запозичує, а не тільки відштовхує й поділяє”⁶. У такому разі вплив не є різновидом рецепції, а є його передумовою, адже вплив провокується текстом. Вплив виступає як здатність тексту (в широкому розумінні цього терміна) викликати у читача певну рецепцію. Вона ж, своєю чергою, теж не є остаточним результатом, але рушієм для розуміння твору іншого та остаточного його творення. Наслідком цих процесів є образ тексту, що створюється реципієнтом. Для рецептивної естетики ним буде „внутрішній” образ в уяві читача, при компаративному прочитанні цей образ може виявлятися ззовні, у формі нових текстів. У такому разі реципієнт стає критиком, науковцем, перекладачем або автором нового твору, а результатом рецепції є критичні відгуки, наукові публікації, художні переклади або власні оригінальні тексти, зокрема із застосуванням інших знакових систем. Графічно це матиме такий вигляд:

Автор початкового тексту та реципієнт можуть перебувати у найрізноманітніших зв'язках, але найчастіше в компаративістиці розглядаються автор і реципієнт, віддалені часово й просторово. Такий погляд дає можливість наочніше побачити відмінності та подібності досліджуваних явищ, зрозуміти їх специфіку. Про це пише зокрема і Г.Р. Яусс, акцентуючи на тому, що „[...] часову дистанцію якраз треба використовувати, а не «долати» [...]”⁷. Розуміння відмінностей, що виникають завдяки рухові роками чи кілометрами, і здатність врахувати їх при аналізі впливу та рецепції – важливі умови сучасного дослідження.

Найчастіше компаративні студії зосереджують увагу на особливостях, спричинених національними відмінностями, адже поширеним є погляд на порівняльне літературознавство як на дисципліну, яка предметом вивчення має національні літератури та їх взаємодію. І хоча ми не вважаємо таку думку цілком прийнятною, у цьому дослідженні ми спиратимемося на неї. Нас цікавитиме, як відбувається рецепція творчості українського письменника Юрія Андруховича в Чехії.

Такий предмет дослідження вартий уваги ще й тому, що дає змогу побачити Я, тобто літературу українську, очима іншого, тобто літератури чеської, а значить, виявити загальні закономірності розвитку Я, те, що цікаве у ньому

⁶ Е. К а с п е р с ь к и й, *Про теорію компаративістики*, [в:] Д. У л і ц ь к а (ред.) *Література. Теорія...*, зазнач. джерело, с. 531.

⁷ Г.Р. Я у с с, *Естетичний досвід і літературна герменевтика*, [в:] М. З у б р и ц ь к а (ред.), *Антологія світової літературно-критичної...*, зазнач. джерело, с. 376.

для іншого. На думку Е. Касперського, порівняння „служують, зокрема, визначенню масштабу явища”⁸, тобто дозволяють дати йому правдивішу та об’єктивнішу оцінку. Оскільки Ю. Андрухович позиціонується як один з найуспішніших і найпопулярніших сучасних українських письменників, цікаво простежити, що саме і в якій формі привертає увагу чеських реципієнтів.

Для чеського читача Ю. Андрухович – „один із найяскравіших сучасних українських авторів і всебічно орієнтованих культурних діячів”⁹, тобто людина, яка представляє літпроцес сучасної України. Разом із О. Забужко та С. Жаданом, він творить своєрідний взірєць того, якою є сучасна українська література. На думку чеської перекладачки з української Р. Кіндлерової,

кожна література має писатись перш за все для свого читача. І якщо в ній з’явиться твір, який виходить за рамки національної літератури, тоді добре: є що перекладати. Але дев’яносто відсотків продукції не має на це претендувати¹⁰.

Отже, творчість Ю. Андруховича можемо зарахувати саме до тих десяти відсотків, які цікаві і мають поширення за кордоном.

Хто ж це визначає? Чи закладено це у самих творах (а тому є результатом впливу) чи створюється реципієнтами (тобто є результатом рецепції)? Відповідь на ці питання не може бути однозначною, адже обидва чинники надзвичайно важливі. Вони, проте, мають певну специфіку порівняно з рецепцією творчості автора в його рідній країні, а тому спробуємо розглянути, що має значення для творення образу певного автора в іншому середовищі.

По-перше, твір, який сприймається поза межами своєї культури, повинен мати низку ознак, які дозволять йому бути цікавим там. Він має бути художньо вартісним, адже інша література діє за селективним принципом і сприймає не все, що є навколо, а тільки те, що того вартує, насамперед з естетичного погляду. Своєю тематикою, проблематикою, композицією та мовними особливостями текст має приносити щось нове у художній простір іншої культури, тоді він буде їй потрібен. Тому навряд чи можна говорити про те, що первинний текст має обов’язково мати якісь загальнокультурні цінності – це тільки один із можливих варіантів. Він може, навпаки, приносити щось екзотичне і невідоме, а тому викликати інтерес. Саме цей фактор, на нашу думку, часто спрацьовує і щодо сучасної української літератури, яка, долаючи опір соцреалістичних звичок і надолужуючи прогалини у своєму розвитку, надзвичайно своєрідно малює дійсність. Головне, аби ця іншість мала художню цінність, здатна була викликати у реципієнта суголосні почуття і враження. Тобто йдеться про іманентну здатність тексту впливати. Такими є тексти

⁸ Е. К а с п е р с ь к и й, зазнач. праця, с. 523.

⁹ А. S e v g u k, *Andruchovyc Jurij*, [elektronický zdroj:] <http://iliteratura.cz/Clanek/29865/andruchovyc-jurij>

¹⁰ Р. К і н д л е р о в а, *Переклад як виклик і як... магія*, [електронний ресурс:] http://gazeta.dt.ua/CULTURE/rita-kindlerova-pereklad-yak-viklik-i-yak-magiya_.html

Ю. Андруховича: у них поєднана доволі специфічна авторська свідомість і бачення українських реалій (*Московіада*, *Рекреації*) з художньою майстерністю їх виявлення.

По-друге, твір повинен „знайти” свого реципієнта. У зв’язку з відсутністю якоїсь послідовної політики поширення української літератури в світі ця умова може бути виконана, якщо сам автор або людина, відкрита до сприймання українських текстів, знайдуть можливість для рецепції. Найчастіше художні вартості самого тексту тут поступаються важливості факторам інформаційним (чи взагалі відомо про такий текст і з яких джерел?), фінансовим чи організаторським. Велике значення для поширення української літератури мають особисті контакти, приватний інтерес, випадок. Такими є чи не всі переклади, відгуки та зразки наукового осмислення текстів сучасних українських письменників.

Рецепція творчості Ю. Андруховича у Чехії має кілька форм: переклади його текстів, критичні матеріали, наукові публікації, інтерв’ю, твори на основі текстів автора, – кожна з яких має свою специфіку.

Переклади творів Ю. Андруховича – центральне явище їх рецепції. Цікаво, що порівняно з українськими читачами цього автора чехи цікавляться насамперед його прозою. Якщо на батьківщині письменника часто називають „патріархом Бу-Ба-Бу”, акцентуючи насамперед на його ранній, постичній творчості, то в чеських перекладах представлені:

- ✓ уривки з роману *Рекреації* („Texty” 2004, № 35, перекладач Т. Вашут) та книжне видання цього роману (*Rekreace aneb Slavnost vzkříšeného ducha* 2006, перекладач Т. Вашут);
- ✓ уривки з роману *Перверзія* („A2” 2006, № 12, перекладач Л. Копецка);
- ✓ оповідання *Самійло з Немирова, прекрасний розбишака* в *Антології сучасного українського оповідання Експрес Україна* (*Antologie současné ukrajinské povídky* *Expres Ukrajina* 2008, редактор Р. Кіндлерова);
- ✓ есе *Центрально-східна ревізія* у книзі *Моя Європа*, виданій разом із А. Стасюком (*Moje Evropa* 2009, перекладач Т. Вашут);
- ✓ уривки з роману *Таємниця* („A2” 2009, № 16, перекладач А. Севрук);
- ✓ уривки з роману *Дванадцять обручів* („Plav” 2011, № 1, перекладач М. Ляпенко);
- ✓ уривки з роману *Московіада* („Pogohy” 2011, перекладачі А. Севрук та М. Томек);
- ✓ оповідання *Як ми вбили П’ятарса* в збірці *Україна, давай, Україна* (*Ukrajina, da-vaj, Ukrajina!* 2012)¹¹.

На основі цієї інформації можна говорити про кілька тенденцій у рецепції творчості Ю. Андруховича в Чехії: 1) увагу зосереджено насамперед на пізнішому, зрілому періоді, представленому прозою; 2) хронологічно переклади почали з’являтися значно пізніше, ніж оригінали (перше видання роману *Рекреації* – 1992 рік), але нині вони доволі інтенсивні, а тому можна говорити

¹¹ А. Се в г у к, зазнач. джерело.

про те, що основні прозові тексти Ю. Андруховича представлені чеському читачеві досить повно.

Саме переклади відіграють також роль рушійної сили для усіх інших форм рецепції, насамперед для критичних та наукових відгуків. Статті у періодичних виданнях та рецензії з'являються, як правило, саме після виходу перекладених творів. Розлога рецензія на чеське видання *Рекреації*, в якій подано також загальний огляд творчості Ю. Андруховича в контексті сучасної української літератури, була надрукована в часописі „А2” у 2007 році під назвою *Містичний карнавал диявольських слів* (автор К. Куба)¹². На думку автора рецензії, „*Рекреації* представляють у сконцентрованій формі літературну методику Андруховича і означають силу оригінальної поетики, яка прославила його майже у всій Європі”. Бачимо, що це суголосить попередньо висловленої думці про оригінальність художнього твору як неодмінну вимогу для його популярності. Друге книжне видання *Мосї Європи* Ю. Андруховича та А. Стасюка також мало свою рецензію в „А2” (2011). Її авторка – Б. Чінатлова, назва – *З каталогу руйн*¹³. Критик вказує на те, що обидва письменники схильні до каталогізування, нанизування явищ і фактів, „ревізія Андруховича однак симпатично, майстерно уникає бюрократичних намірів і замість інвентарних номерів виражає якусь поетику близького (родина) та конкретного (речі)”.

Варто зауважити, що „А2” надрукував також есе *Центрально-східна ревізія* з книги *Моя Європа* (2009), уривки з роману *Перверзія* (2006), уривок з роману *Тасмниця* (2009), уривки з роману *Московіада* (2013), що дає право говорити про цей часопис як про центральний і найбільш значущий у представлені творчості Ю. Андруховича в Чехії та в її оцінці.

Другим великим осередком уваги до Ю. Андруховича в Чехії є портал <http://iliteratura.cz>. Тут були надруковані зокрема рецензії на книги письменника (навіть і ті, що не були перекладені чеською): *Дванадцять обручів* (Р. Кочік, 2003, публіковано також у часописі „Literární poviny”, 2003, № 50), *Тасмниця* (А. Севрук, 2008). Крім того, тут побачило світ кілька рецензій на чеський переклад книги *Моя Європа* (А. Севрук, 2010, Я. Горакова, 2010, М. Томек, 2012 – також у часописі „Host”, 2010, № 9) та книги *Рекреації* (А. Севрук, 2008), а також переклад уривку роману *Московіада* (М. Томек та А. Севрук, 2012). Як загальні можемо визначити такі тенденції у перекладах і критичних відгуках на творчість Ю. Андруховича:

- ✓ найбільший інтерес викликає спільна з А. Стасюком книга *Моя Європа*. Безперечно, пов'язано це не лише з її художньою цінністю (адже книга ця – на межі художнього і публіцистичного стилю), а й з актуальністю проблематики Центрально-Східної Європи та її пост-комуністичної історії;

¹² K. K o u b a, *Mysteriozni karneval d'abelskych slov*. [elektronický zdroj:] <http://www.advojka.cz/archiv/2007/6/mysteriozni-karneval-dabelskych-slov>

¹³ B. Č i n á t l o v á, *Z katalogu ruin*. [elektronický zdroj:] <http://www.advojka.cz/archiv/2011/4/z-katalogu-ruin>

- ✓ перекладачі та критики Ю. Андруховича – невелика кількість людей. Легко можна визначити, хто саме фахово цікавиться творчістю цього автора, перекладає та стимулює інтерес до нього у широкій публіці. Це Т. Вашут, А. Севрук, М. Томек. Саме ці фахівці і формують образ Ю. Андруховича у Чехії, а тому від їх смаків і переваг значною мірою залежить цей образ.

Ще однією формою рецепції творчості Ю. Андруховича є наукові праці про неї. Найвагомішою тут є книга за редакцією Т. Хланьової *Подорож сучасним українським літературним краєм (Putování současnou ukrajinskou literární krajinou, 2010)*. У ній подано панораму української літератури останніх десятиліть, а основну увагу приділено „станіславському феномену”, тобто творчості Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, Т. Прохаська. Йдеться насамперед про їхню прозу. На романах Ю. Андруховича зосереджує увагу і А. Севрук у статті *Романна творчість Юрія Андруховича та її рецепція у світлі української літературної критики*¹⁴. Автор статті вважає, що „кожен, хто так чи інакше працює в сфері сучасної української критики, вважає за необхідне відгукнутися на творчість Андруховича”, чим виявляє чеське бачення цього автора, його значення в сучасній українській літературі. Він подає короткий огляд критичної рецепції прози письменника в Україні та систематизує, структурує власне цю прозу. Творчість Ю. Андруховича була також предметом дослідження у деяких бакалаврських та магістерських роботах, де увага зосереджується переважно на якомусь окремому аспекті (наприклад, еротизм розглянуто у дипломній роботі М. Крчмової).

До форм рецепції належать також *інтерв'ю* письменника, оприлюднені у Чехії. Це друкована розмова Ю. Андруховича з А. Севруком, опублікована в щомісячнику світової літератури „Plav” (2011)¹⁵ та на порталі <http://iliteratura.cz> (2012)¹⁶. Крім того, наприкінці 2012 року чеське телебачення також транслювало розмову з „сьогодні, мабуть, найвідомішим українським прозаїком, поетом, есеїстом, драматургом, який водночас і перекладає та займається музикою”¹⁷. Ці розмови об'єднують прагнення показати не тільки самого письменника, розкрити особливості його творчої індивідуальності, а й розповісти, бодай коротко, про стан української літератури і ширше – українського культурного і суспільного життя. Пояснити це можна тим, що чеський читач або глядач має доволі специфічний погляд на Україну та все, що із нею пов'язане, а тому розмова з письменником використовується часто як інформаційний

¹⁴ A. S e v r u k, *Románová tvorba Jurije Andruchovyče a její receptce ve světle ukrajinské literární kritiky*, [elektronický zdroj:] <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocianku=2012110903>

¹⁵ *Kultuře netřeba ministerstva. Rozhovor s Juriem Andruchovyčem*, [elektronický zdroj:] <http://svetovka.cz/archiv/2011/01-2011-rozhovor.htm>

¹⁶ *Kultuře netřeba ministerstva. Rozhovor s Juriem Andruchovyčem*, [elektronický zdroj:] <http://iliteratura.cz/Clanek/29855/andruchovyce-jurij-in-plav>

¹⁷ Інтерв'ю можна побачити за посиланням: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095690193-pred-pulnoci/312281381940094/>

привід для того, щоб змінити цей погляд, розширити образ сучасного українця.

Найповнішим результатом рецепції є таке переосмислення творчості письменника, внаслідок якого виникає новий твір. У Чехії було знято фільм – поетичний портрет Ю. Андруховича¹⁸. Він і став об'єктом нашого зацікавлення.

У 2012 році у видавництві „Větrné mlýny” („Вітряні млини”) побачила світ антологія сучасного українського оповідання *Ukrajina, davaj, Ukrajina!* (*Україна, давай, Україна*), в якій серед 44 авторів представлений і Ю. Андрухович. Антологія продовжує традицію репрезентації його насамперед як прозаїка. Проте цього ж року видавництво ініціювало створення короткометражного фільму про письменника, який розпочав цикл кінопортретів під назвою *Ukrajina jedna báseň* (*Україна один вірш*). Цей цикл для видавництва не перший (уже існують *Європа один вірш*, *Чехія один вірш*, *Білорусь один вірш*), а тому можна говорити про входження української літератури до певного кола зацікавлень, про бажання чеських авторів творити не тільки про європейських чи вітчизняних письменників, а й маловідомих, але цікавих – українських. Режисером фільму про українського автора став Й. А. Питинський.

Фільм викликає інтерес з кількох причин: 1) він є зразком творчої рецепції творів Ю. Андруховича; 2) він акцентує увагу на поетичній творчості письменника, по суті, відкриває її для чеського реципієнта, адже досі перевагу надавали прозі; 3) він представляє погляд на Ю. Андруховича „збоку”, сторонніми очима, а тому відкриває деякі особливості сприймання українського автора за кордоном. Для його аналізу використаємо насамперед рецептивний метод (що і як сприймають і відтворюють чеські реципієнти?), імагологічний, а також інтермедіальний, зважаючи на специфіку кіно як виду мистецтва.

Безумовно, цікавим питанням рецепції є вибір текстів, які сприймаються та інтерпретуються. У цьому разі можемо виявити кілька особливостей. По-перше, Ю. Андрухович постає у фільмі як поет: представлені тексти виключно поетичні. Це важливо, оскільки таким чином чеський читач/глядач уперше знайомиться із творчістю автора, яка хронологічно передувала появі більшості його романів. По-друге, цікавий також набір цих текстів. Ю. Андрухович має кілька поетичних книг: *Небо і площі* (1985), *Середмістя* (1989), *Екзотичні птахи і рослини* (1991), *Екзотичні птахи і рослини з додатком „Індія”*: *Колекція віршів* (1997), *Пісні для мертвого півня* (2004), *Листи в Україну: Вибране* (2013, тобто вже після появи кінопортрета). Однак для фільму обрали тексти зі збірки 2004-го року: ті, що є піснями гурту *Мертвий півень*. Це тексти *Without you – 2*, *Calling Det* та алюзивно – *Back in USSR*. Крім того, неповністю наведено текст *40 імен Станіслава Перфецького*, який Ю. Андрухович виконує разом із гуртом *Карбідо* у проекті *Абсент*. Можемо припусти-

¹⁸ Фільм можна побачити за посиланням: <http://www.youtube.com/watch?v=DyT3z1uRNMk>

ти, що це пов'язано із бажанням представити найпопулярніші тексти автора, тексти, що вже залучені до інтермедіального прочитання (виконуються як пісні), а тому легші для сприймання, ніж тексти перших чотирьох збірок. Крім того, вони написані пізніше і мають автоалюзії на романи, вже відомі чеському читачеві (наприклад, Стас Перфецький – персонаж-містифікація багатьох текстів автора). Повністю у фільмі наведено тільки два тексти (*Without you – 2* та *Calling Dem*) на початку та вкінці фільму, ще два – згадано й наведено в уривках. Звичайно, це спричинено жанром та обсягом стрічки, а тому може слугувати не ґрунтовним матеріалом про письменника, а скоріше поштовхом до зацікавлення його творчістю.

Тексти читає сам автор українською мовою, переклади подано у субтитрах. Переклади навряд чи можна назвати художніми, це скоріше підрядники, мета яких – інформативна, а не естетична. Про це свідчить зокрема, неточність передачі сленгу та мовних ігор: українське „фішки” передано як „*uřna-lezy*” (винаходи), вираз „чорт-зна що а не чорна фарба” як „*nebude černé, ale kdoví jaké*”. Ймовірно, якби метою був саме повноцінний художній переклад, вдалося б знайти більш точні відповідники. Ще одна особливість, спричинена тим, що тексти читаються українською мовою: повне звучання навіть обсценної лексики („невібенна”, перекладена зворотом „*ty vole*”). В обраних текстах також неодноразово зустрічаються варваризми („*new age*”, „*you know what I mean*”, „*Delirium tremens*”), які взагалі не потребують перекладу чеською.

У фільмі Ю. Андрухович і його творчість представлені через призму сприйняття іншого, чеського реципієнта. Завдяки цьому можемо спостерегти цікаві особливості гетерообразу українського митця. Перед автором – чистий лист і фарби, пропозиція намалювати будь-що. Однак він обирає намалювати „символічну мапу України”. Коментуючи свій вибір, Ю. Андрухович згадує свій текст *Back in USSR*, де є такі рядки:

... проте якась мара регулярно
підкидає під двері... іншу погань,
як, наприклад, запрошення...
на виставку дитячого малюнка
„Наш дім Україна”...

Цими образами автори фільму свідомо чи несвідомо акцентують на особливості сприймання української культури за кордоном: увазі до пост-комуністичного синдрому та необхідності постійно підкреслювати своє національне походження і те, що “я знаю, що наш дім Україна”. Пов'язано це, без сумніву, із пошуком власної ідентичності, який впливає на всю культуру, а в творчості Ю. Андруховича є особливо сильним.

Ще одна українська реалія – увага до політичного життя та іронічне його сприйняття – виявилися у цитованому у фільмі тексті *40 імен Станіслава Перфецького* із вмонтованими репліками президента України В. Януковича. Те, що серед чотирьох представлених текстів два так чи інакше пов'язані із позаліте-

ратурними, позамистецькими українськими реаліями влучно характеризує не тільки творчість конкретного автора, а й українську сучасну культуру загалом.

Цікаво також, що Ю. Андрухович у фільмі не читає текстів інших авторів. У проєкті *Чехія один віри* чеські поети не лише презентували себе, а й розповідали про свої літературні смаки, таким чином розширюючи спектр залучених до фільму імен і творів. Однак, вочевидь, про українську літературу чехам відомо менше, ніж про власну, а тому увагу зосереджено на одному авторові.

Фільм також дає можливості для аналізу з позицій інтермедіальності, тобто поєднання виражальних можливостей різних медіа. Можемо стверджувати, що в цьому випадку жоден із медіа не домінує, вони тісно переплетені і доповнюють одне одне. Це виявляється як в інформаційному, так і в художньому плані. Завдяки відеоряду можливим стало введення такої інформації, як ім'я, дата, місце народження автора, переклад його текстів чеською мовою. Але також це і можливість художнього вираження та гри. Так, фільм починається у чорно-біло-коричневих кольорах, але поступово все більше урізноманітнюється. Кольори і фарби є певною мірою символічними (Кримський півострів зеленого кольору – символ мусульманства). Вони є і певною мовою. Адже наприкінці фільму його учасники – сам Ю. Андрухович та його напарники – стають кольоровими і навіть „обмінюються” своїми кольорами. Так зображення допомагає створити місток, єдність між автором та його оточенням, а відповідно, і наближає його до глядача. Зображення також включається у гру медіа: так, слова „цілковита незаплямованість” із поезії супроводжуються зображенням чистого листа паперу, а звуки музичних тарілок – сплеском долонь. Важливим каналом інформації слугує також звук. Це не лише голос самого автора, який, безумовно, також слугує наближенню до глядача. Це й діалог, який він веде із уявним співрозмовником: „Що б з нею зараз зробити? Хто мені скаже?”. Звукова складова фільму – це також і музичний супровід. Загалом вона створює ефект невимушеної комунікації і взаємного пізнання письменника/глядача.

Саме пряма мова і форма діалогу дали можливість Ю. Андруховичу вдаватися до інтертекстуальності, залучивши до кінотексту кілька алюзій. Насамперед це посилання на власні тексти (*Back in USSR*), про що вже йшлося. Це також згадка про Одесу і те, що саме там автор вирішив стати поетом, не написавши жодного рядка. Ця сама історія є центральною в статті про Одесу з книги *Лексикон інтимних міст* (2012):

Саме тоді зі мною трапився той сонячний удар, наслідком якого я виявився поетом. Коли я пишу „сонячний удар”, то прошу не розуміти цього дослівно. Просто мене раптом усього наскрізь пронизало – ніби хтось у мене згори метнув гарячого списа¹⁹.

Крім того, у складних з погляду інтертекстуальності та інтермедіальності зв'язках перебуває і цитований текст *40 імен Станіслава Перфецького*. Як

¹⁹ Ю. Андрухович, *Лексикон інтимних міст*, Кам'янець-Подільський 2012, с. 296.

уже зазначалося, він є частиною проекту Абсент, який, за наміром творців, слугує своєрідним саундтреком до нествореного фільму за мотивами роману *Перверзія* Ю. Андруховича. Тому гра із глядачем триває, вона підштовхує до подальшого заглиблення у творчість автора. І хоча саме він є центральною постаттю фільму, але завдяки алюзії згадує й іншого українського поета, а саме Ю. Тарнавського. Малюючи серце, Ю. Андрухович згадує-натякає на такі рядки поета, присвячені Україні:

– Країно зі стогонів і молитов,
важливий продуценте смерти,
недаром своєю формою
нагадуєш розжоване серце²⁰.

Завдяки цій алюзії, уважний глядач не лише має можливість познайомитися з віршем ще одного автора, але й вкотре спостерегти ключову тему багатьох творів сучасної української літератури – політичне життя країни, її статус серед інших.

Проаналізувавши різні форми рецепції творчості Ю. Андруховича в Чехії, приходимо до висновку про такі її тенденції: 1) прозові тексти письменника представлені досить повно, поетичні менше, з акцентом на більш пізні етапи; 2) критичне та наукове сприймання, а також інтерв'ю з автором залежать від перекладацької активності: після появи нових перекладів активізуються й інші форми рецепції; 3) цікавим зразком творчої інтерпретації є фільм-нарис 2012 року, в якому реалізується специфіка чеської рецепції творчості поета – вибір текстів, форма їх представлення, політичні контексти української поезії, інтермедіальні прийоми створення образу автора та його інтертекстуальність. Ці особливості дають змогу повніше охарактеризувати творчість Ю. Андруховича та загалом образ української літератури в інших культурах.

---

²⁰ Ю. Т а р н а в с ь к и й, *Україна*, [електронний ресурс:] http://www.poetryclub.com.ua/metr_s_poem.php?poem=8419